

ՀԱՏՈՐ Ե.

1886

ՏԵՏՐ 16

ԿՕՐԻՅՅԻ ՈՐՍՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ԿՕՐԻՅՅ

Բուրաստանի Գ. Հատորին մէջ Կօրիյի վրայ փոքր ինչ տեղեկութիւն տրուած է, այժմ « Մեծ որսեր » անուն գրքէն ներկայ թարգմանութեամբ, կը ջանանք այս կենդանին կատարելապէս ծանօթացնել մեր ժողովի ընթերցողաց :

Սերնդեամբ գազդիացի, Բօլտիւ Շայ-յիւ անուն Ամերիկացին եղաւ՝ որ առաջինն՝ Կօրիյի վրայ ճշգրիտ ծանօթութիւններ տուաւ Նւրոպիոյ, իրմէն յառաջ ուրիշ ճանապարհորդներ, չափազանցեալ և սխալ տեղեկութիւններ միայն տուած էին :

Յիշեալ Ամերիկացին, Ափրիկէ գնացած ժամանակ հոն բնիկներուն մէջ այս կենդանւոյն նկատմամբ այլ և այլ առասպելներ կը պատմուէր որոց մի քանին հոս դնենք :

Մարդ մը բնակած գիւղէն աներևոյթացած էր, հաւանականաբար վայրենի գազան մը զայն յափշտակած և փողտած էր, սակայն բնիկները կ'ըսէին թէ այն մարդը օր մը անտառին մէջ պտտած ժամանակ սոսկատեսիլ Կօրիյի մը փոխուած, և այս վիճակին մէջ գիւղին շրջակայքը կը թափառէր, գիւղացիները ուզած էին զանի սպաննել առանց կարող լինելու իրենց այս նպատակը ի գործ դնել :

Ուրիշ պատմութիւն. Կօրիյ մը կը պըտըտէր անտառին մէջ երբ ընձառիւծի մը հանդիպեցաւ, երկուքն ալ կեցան, չորքոտանին որ անօթի էր, ինքզինքը ժողովեց թշնամւոյն վրայ յարձակելու համար, և թէպէտ Կօրիյը ահռելի կերպիւ մըռնչել սկսեց, բայց ինքը առանց վախաւորուելու ցատկեց, դժբաղդաբար Կօրիյը բռնեց զանի պոչէն և այնպիսի զօրութեամբ դարձնել սկսեց որ որսախնդիր կենդանին հաղիւ կրցաւ խոյս տալով ազատել պոչը՝ իւր պարտութեան նշանը թշնամւոյն ձեռքը թողլով : Երբ ընկերա-

ցը քովը հասաւ, հարկ եղաւ պատմել ամէն ինչ, այն ատեն ինձերուն պետը այնքան զօրութեամբ և երկարօրէն մըռնչեց որ անտառին ամէն վայրերէն հպատակները վազեցին : Երբ հասկցան իրենց նմանին եղած նախատինքը երդմնացան վերէժ լուծել և հետեւաբար Կօրիյը փրկուողն սկսան :

Այն ինչ մեծ կապիկը տեսաւ այս բանակը, առանց վախնալու կտրեց ծառ մը և զանի իբր լախտ գործածելով, օդին մէջ դարձնել սկսեց այնպէս որ յարձակողաց խումբը չը համարձակեցաւ յառաջանալ, ի վերջոյ իւր հոգնեցին օգուտ քաղելով միայն ինձերը յարձակեցան վրան և խեղդեցին : Ուրիշ օր մը, Կօրիյ մը, կը շրջէր անտառին մէջ երբ ահարկու փիղ մը իւր գէմն ելաւ. « Թող որ անցնիմ », Կօրիյ, ըսաւ փիղը, այս անտառները ինձ կը վերաբերին » — « օ՛հ, օ՛հ, պատասխանեց Կօրիյը, ես ալ հոս տէր չ'եմ, ես ալ անտառներուն մարդը չ'եմ » : Այս ըսելով խոշոր ծառ մը կտրեց և իբր գէնք գործածելով յարձակեցաւ փղին վրայ և զայն սպաննեց :

Վերոյիշեալ պատմութիւններէն հետաքրքեալ Բօլտիւ Շայ-յիւ ուզեց այս կենդանին ի մօտոյ դնել : « Առաջին անգամ որ տեսայ կ'ըսէ, անտառին մէջ այն կենդանւոյն հետքը, ինչ որ զգացի չ'եմ կարող բացատրել, և այս բնական չ'էր քիչ ժամանակէն այն կենդանւոյն հետ գէմ առ դէմ պիտի գտնուէի, որոյ վայրենութիւնը, զօրութիւնը և խորամանկութիւնը բնիկներուն խոսակցութեան նիւթ եղած էր, քաղաքակիրթ աշխարհի անծանօթ մարդ մը, որ սպիտակ մարդիկ դեռ տեսած չ'են : Սիրտս կը տրոփէր մինչ զի կը վախնայի որ տրոփմանց ձայնէն մեր ներկայութիւնը չը հասկնայ, և յուզմունքս ինձ նեղութիւն պատճառելու չափ գրգռեալ էր : »

Նրբ Կօրիյի հանդակելով մօտ էր հրացանը պարպել « Նոյն պահուն զգացի կ'ըսէ Շայյիւ , մարդասպանութիւն գործող մարդու մը յուզմունքը : »

Կօրիյի սոսկալի ձայնը որքան անասնային և վայրագ իսկ է , մարդկային ձայնին հետ առնչութիւն ունի :

Մըպօնթէմօի բնիկներուն հետ , քաջ ճանապարհորդը , ճամբայ ելաւ առաւօտ մը , ի խնդիր այս կենդանւոյն , « Նրբ անտառին մէջ մտանք կ'ըսէ , հեռուէն ծառոց ոտները կ'որոշեցուն ձայներ լըսեցինք , Կօրիյ մ'էր , զգուշութեամբ յառաջացանք , վերջապէս հեռուէն ձիւղերուն տատանումը մեզ յայտ ըրաւ թէ հոն էր կենդանին , որ ծառոց ճիւղերը կը քաշէր պտուղ հաւաքելու համար : Մինչդեռ լուծեան մէջ կը սողոսկէինք , յանկարծ բոլոր անտառը թնդաց , Կօրիյին ահաբեկ մօնչմամբ , և քիչ վերջը ահաբեկ արուի դէմն էինք : Գրեթէ 15 քայլ մեզնէ հեռու էր , երբէք չ'սկիտի մօռնամ այս երևոյթը , Յանգղիական ոտք երկայնութիւն ունէր , մարմինը խոշոր , կուրծքը ահարկու և բազուկները ջղային անհաւատալի զօրութիւն մ'ունէին : Իւր կապոյտ , խորունկ միանգամայն խոշոր աչերը , վայրագ փայլունութեամբ կը վառէին , միով բանիւ սատանայական կերպարանք մ'ունէր : Այսպէս երևցաւ մեր առջև Ափրիկէի անտառաց այս թագաւորը :

Նախ չորս ոտից վրայ սողոսկելով յառաջացած էր , երբ մեզ տեսաւ բոլոր երկայնութեամբը կեցաւ , և չափէ դուրս խոշոր բազիօքը կուրծքը կը ծեծէր , և կը հնչեցնէր իբր խոշոր թմբուկ մը , այս կերպով թշնամեաց աստարեղ կը կարդան :

« Կօրիյի մօնջիւնը սոսկալի և միանգամայն տարօրինակ է , նախ կ'սկսի կարծ և անկանոն կերպիւ հաչել , նման զայրացած շան , յետոյ կարծես հեռուէն որոտ-

ման ձայն մ'է որ կը լսուի , այնպէս որ երբ առանց այս կենդանին տեսնելու մը ունջիւնը միայն կը լսէի , ինձ այնպէս կը թուէր թէ կ'որոտար : Այս մօնչման ձայնը այնքան խորէն է որ կարծես կուրծքէն և որովայնէն կենէն և ոչ բերնէն և կոկորդէն :

« Աչերը կը վառէին , գլխուն կարծ մաշերը ցցեալ , արագ կը շարժէին , մինչդեռ իւր զօրաւոր ակունքերը ցոյց տալով անդադար կը մօնչէր : « Քանի մը քայլ յառաջացաւ , քիչ վերջը կեցաւ և նորէն մը ունջել սկսեց , վերջապէս 10 քայլ հեռուէն զկայ առաւ և մինչդեռ ահաբեկ մօնչմամբ և կատաղութեամբ վերստին իւր կուրծքը կը ծեծէր կրակ ըրինք և սղաննեցինք : Նրբսի վրայ ինկաւ , քանի մը վայրկեան մարմինը զողաց անգամները շարժեցան , յետոյ անշարժ մնաց :

Որսորդութեան վերջին դէտք մ'աւ : « Օր մը մի քանի ընկերաց հետ որսի ելած էի , (դարձեալ տիւ Շայյիւն կը պատմէ) երբ ընկերներէս մին , անխոհմտութեամբ առանձինն յառաջացաւ , դէպ ի այն կողմը , ուր կը յուսար Կօրիյին հանդակել , բաւական ժամանակ վերջը , հրացանի ձայն մը լսուեցաւ , յետոյ երկրորդ մը , երբ ձայնին կողմը վազեցինք , տեսանք մեր խեղճ ընկերը հոն ինկած , որոյ աղիքները որովայնէն դուրս ելած էին և արիւնը առատօրէն կը հոսէր , մինչդեռ Կօրիյը ահաբեկ կերպիւ մօնջելով կը հեռանար :

« Խեղճ մարդը մեռած չ'էր , երբ քիչ մը օղի խմելով կրցաւ խօսիլ : պատմեց թէպէտ մեծ դժուարութեամբ , թէ ըզմեզ թողէն և անտառին մէջ բաւական յառաջանալէն վերջը , յանկարծ Կօրիյի մը հետ դէմ առ դէմ գտնուած էր : Թէպէտ կենդանին հապիւ . 10 քայլ հեռու էր , բայց անտառը մութ ըլլալուն լաւ նշան չ'էր կրցած առնուլ և այսպէս հար-

հարուածը վրիպած էր : Փախչիլ անհնար էր . ուրեմն կարելի եղածին չափ շուտ հրացանը լեցնելու ջանացած և այն ինչ բռնած էր զէնքը , երբ Կօրիյը մէկ ոստմամբ հրացանը ձեռքէն ձգել տուած , որնոր այս պահուն ահա՛ երկրորդ անգամ ի զուր տեղը պայթած էր , յետոյ իւր կորովի ձեռամբ մէկ հարուածով որսորդին որովայնը պատուած , աղիքները դուրս թափած և հրացանը իւր զօրաւոր ծամելեաց մէջ տափակցուց և վերջապէս հեռացած էր :

Կօրիյը երկրորդ օրը սպաննուեցաւ , բայց որսորդն ալ քանի մը ժամ վերջը մեռաւ : »

Բօլ տիւ Շայյիւ շատ ջանաց այս կենդանին ընտելացնել , և թէպէտ կրցաւ քանի մը ձագեր ողջ բռնել բայց մեծ մասը մեռան և միւսներն ալ փախան :

Խ. ՍԻՄՕՆԵԱՆ

ՆԵՐԿԱՅՆ ԵՒ ԱՊՍԳԱՅՆ

Մարդիկ կ'անցնին այն ծաղկանց նման որք առաւօտուն կը փթթին , և երեկոյին թառամելով ոտնակոխ կ'ըլլան : Մարդոց սերունդները սրընթաց գետի մը ալիքներուն նման կը հոսին . չկայ բան մը որ կարենայ կասեցնել ժամանակը , որ կը տանի իւր ետեւէն ինչ որ ամենէն անշարժը կ'երևի : Դու , ինքդ , ո՛վ որդեակ , իմ սիրուն որդեակ . դու ինքդ որ այժմ այսչափ կայտառ պատանեկութիւն մը և այնչափ հեշտական հաճոյքներ կը վայելես , յիշէ դուն որ այս մատաղ հասակդ ծաղիկ մ'է , որ գրեթէ բացուելուն պէս պիտի թառամի . դու անզգալապէս փոխ-

ուած պիտի տեսնես զքեզ . գեղածիծաղ շնորհքները , քաղցր հաճոյքները որ քեզ կ'ընկերանան . զօրութիւնը , առողջութիւնը , ուրախութիւնը գեղեցիկ երազի մը պէս պիտի անհետանան . անոնցմէ միայն տխուր յիշատակ մը քեզ պիտի մընայ , թոյլ և հաճոյից թշնամի ծերութիւնը պիտի գայ խորշմեցնել քու դէմքդ , քու մարմինդ պիտի կքէ . անդամներդ պիտի տկարացնէ , ուրախութեան աղբիւրը քու սրտիդ մէջ պիտի ցամքեցնէ , ներկայն քեզ պիտի զգուեցնէ , ապագայն քեզ պիտի վախցնէ , քեզ անզգայ պիտի ընէ , ամէն բանի , բաց ի վշտէ :

Այս ժամանակը քեզի հեռի կ'երեւի : աւա՛ղ , կը սխալիս , որդեակ իմ . նա կ'աճապարէ , ահաւասիկ նա կը հասնի , ինչ որ այնչափ արագութեամբ կը դայ քեզմէ հեռի չէ , և ներկայն որ կը փախի արդէն շատ հեռի է , որովհետեւ մեր խօսած պահունն նա կ'անհետանայ , և չը կրնար այլ ևս մօտենալ : Ուրեմն , բնաւ մի՛ վստահիր , որդեակ իմ , ներկային վերայ . բայց առաքինութեան դժուարին և խիստ ճանապարհին մէջ հաստատ կեցիր , ապագային նկատումով երջանիկ և խաղաղ օթեւանին մէջ , արդարութեան սիրով և մաքուր բարւոք տեղ մը պատրաստէ քեզ համար :

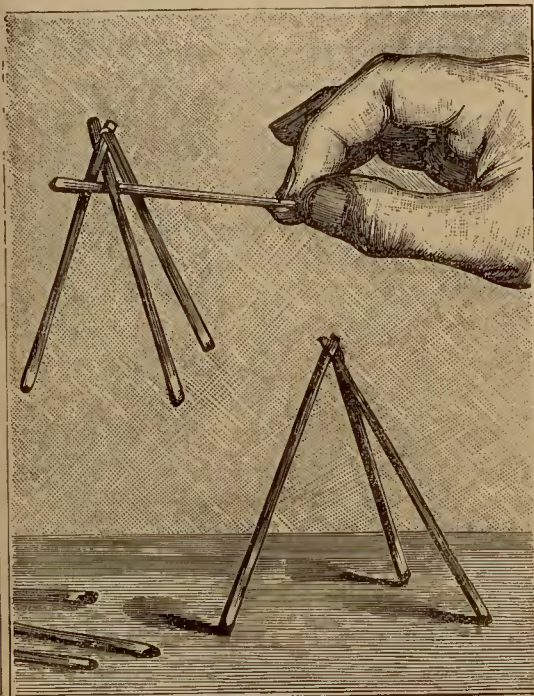
Միեթար

Ֆէնելօն

ԳԻՏԱԿԱՆ ԶԳՕՍԱՆՔ

Զորս լուցիկներու խնդիրը : — Կեդրոն ծանրութեան

Այնիւ ընթերցողներ , շատ անգամ կը տեսնէք թէ՛ մարդս ոտքի վրայ կեցած ամէն տեսակ ձեւեր կ'ընէ առանց իւր հաւասարակշռութիւնը կորսնցնելու : Կըր-

ի գործ դնել տեսնելու համար օդին մէջ մարմնոց անշարժ կացութիւնը : Առէ՛ք երկու համաչափ լուցկիներ՝, միոյն ծայրէն ճեղքեցէք և միւսոյնը բարակցնելէ յետոյ անցուցէք առաջնոյն ճեղքին մէջ, այնպէս որ երկու լուցկիները անկիւն մը կազմեն : Սեղանի մը վրայ դրէք զայնս սա պայմանաւ որ անկեան գագաթը վերի կողմը լինի և երրորդ լուցկիի մը դէմ կռթնցուցէք, ինչպէս որ կը տեսնուի մեր պատկերին մէջ : Յետոյ ներկայ եւեղողներէն միոյն չորրորդ լուցկի մը տըռէ՛ք խնդրելով որ այդ վերջնոյն միջոցաւ վեր վերցնէ առաջին երեք լուցկիները : Լուցկիներէ կազմուած եռոտանիւնանշարժ վիճակի մէջ պահելու համար հարկ է նախ խիստ թեթեւ կերպիւ դաշիլ առաջին երկու լուցկիներուն որպէս զի երրորդն կարենայ իյնալ այն լուցկիին վրայ զոր ձեռքերնուդ մէջ բռնած է : Ապա ձեռքեր-

նաք ամէն կողմ ծալի, աջ և ձախ կողմերն, ետեւ կամ առջեւ առանց իյնալու : Նթէ չափազանց ծուր, գետին կ'իյնաք կորսնցնելով ձեր մարմնոյն հաւասարակշռութիւնը :

Գիտէ՛ք թէ ի՞նչ է մարմնոց անկման պատճառը : — Ծանրութիւնն է : Այդ մեծ զորութիւնը ոչ միայն մարմնոյ մը ամբողջ ծաւալին վրայ իւր ազդեցութիւնըն ի գործ կը դնէ, այլ ևս այն ամենափոքր մասանց վրայ՝ որոնցմէ կազմուած է մարմինը : Ամէն մարմին կազմուած է անթիւ հիւլէնէրէ և ծանրութեան այդ հիւլէից իւրաքանչիւրին վըրայ ըրած ազդեցութիւններն կրնան ամփոփուիլ մէկ կէտի մէջ և այդ կէտը կը կոչուի կեդրոն ծանրութեան :

Ծանրութեան կեդրոնին վրայ աւասիկ երկու զուարճալի փորձեր, զորս կրնաք

նիդ վար իջեցնել, որպէս զի երրորդն կարենայ առաջին երկու լուցկիներէն կազմուած անկեան մէջ մտնել: Այս երկու պայմաններով կը յաջողիք երեք լուցկիներն ալ չորրորդին միջոցաւ վեր վերցընել առանց զայնս ձգելու:

Աւասիկ երկրորդ զուարճալի փորձ մը՝ մարմնոց հաւասարակշռութեան վրայ:

Զմեյիի մը հետ քնկերացեալ կապարեայ գրիչ մը իւր ծայրին վրայ հաւասարակշիռ պահել: Առէ՛ք կապարեայ գրիչ մը և զմեյիի մը բերանը հաստատեցէ՛ք գրչին վրայ ճեղք մը բանալով ու յետոյ ցուցամատնուդ վրայ ամրապինդ և ուղիղ բռնեցէ՛ք գրչին ծայրը: Գրիչն և զմեյիին հաւասարակշռութեան մէջ պիտի մնան, որովհետեւ ծանրութեան կեդրոնը կը գտնուի գրչին առանցքին երկայնութեանը վրայ և յենակէտէն վեր:

Թարգմ. Ֆրանս.

Մ. Գ. ՄՕՁԵԱՆ

ԴԻԻՅԱԶՆՈՒՀԻՆ

1870ին, երբ Ֆրանսացիք Բրուսիացւոց հետ կը պատերազմէին, իսկանք, (Բրուսիացի թեթիւ հեծեալագոր) Մէց քաղաքին շրջակայքը գտնուած Վիլտիէօ գիւղը ագարակի մը դուռը կը վարեն: Այս ագարակին մէջ, օրիորդ մը կը բռնակէր իւր հինգ տարեկան եղբորը հետ: Երբ դրան ձայնը և ապա զինուոց շաշիւները կը լսէ, կը զարհուրի:

— Ասոնք իւհլաններ են անշուշտ, կ'ըսէ ինքնիրեն:

Եւ խոր լուծիւն պահեց: Դրան հարուածները կը կրկնուին և Ֆրանսական լեզուին օտար արտասանութեամբ՝ խիստ ձայներ կը դուռնէ:

— Բացէ՛ք, ապա թէ ոչ դուռը կը խորտակենք:

Սիւզան Տիտիէ (որ օրիորդին անունն

էր) դուռը կը բանայ և սոսկմամբ կը տեսնէ Բրուսիացի վաշտի մը ներս մտնելը:

— Ուտելիք տուէ՛ք մեզ, կը կրկնեն նոքա:

Նա կը փութայ կամայ ակամայ հնազանդիլ:

— Այժմ, կ'ըսէ հրամանատարը, մեր հարցմանց պիտի պատասխանէք: Ֆրանսացի գունդ մ'ասկէ անցած է ժամէ մը ի վեր. ո՛ւսկից կուգար և ի՞նչ ուղղութիւն բռնած է, մեզ պիտի ըսէք:

Այս խօսքերուն, նորատի օրիորդը դուռնաւ: Խեղճը նոյն բանակին մէջ ունէր եղբայր մ'և իւր նշանածը: Գիտէր որ թշնամիք Ֆրանսացի գունդը կը լըրտեսէին, և եթէ անոնց վրայօք լուր մը առնէին, իրենց պետերուն հաշիւ կուտային, որպէս զի անոնք ըստ այնմ շարժին:

— Միթէ ի՞նչ պէտք է հարցնել ինչ որ մեր զինուորները կ'ընեն, կը պատասխանէ օրիորդը տխրութեամբ:

— Այո՛, ձեզի. վասն զի՝ ի՞նչ որ ձեզ հարցնենք, անշուշտ գիտէք:

— Ես Ֆրանսուհի մ'եմ. Ֆրանսացի կանանց չպատկանիր ըսել ինչ որ իրենց աղգակից սյրերը կրնան կորուսանել:

— Ֆրանսացի կանայք իրենց աղգակցաց կը յայտնեն Բրուսիացւոց գնդին քայլերը: Խօսեցէ՛ք, ապա թէ ոչ վիսսը ձերն է:

— Ես հոս մինակ եմ, չեմ յուսար որ ձեր անձն անպատուէք իմ տկարութիւնս չարաչար գործածելով:

— Բաւական է ալ. վայրկեան մը չը կորսնցնենք: Դուռս ելի՛ք և սա ծառին կռթնեցէ՛ք: Դու՛րք, զինուորք, պատրաստ կեցի՛ք: Ապա օրիորդին դառնալով, եթէ մեր հարցմանց չպատասխանէք, կամ թե սուտ խօսիք, հրացանի պիտի բռնուիք: Խօսեցէ՛ք:

Սիւզան զինուորները վայրի՛ մը զիտեց,

յետոյ գլուխը ծռելով՝ խորին մտածութեան մէջ ինկաւ, իւր աչաց առջեւէն երեակայութիւն մ'անցաւ, եթէ Թրանսացիքը մատնէր, իւր երկիրը պիտի կործանէր: Մտածեց նա իւր խօսնացրին, եղբօրն և այն անձանց որք իրենց անձը կը վռնէին: Գլուխը վերցնելով՝ իրեն ուղղեալ հրացանաց նայեցաւ ու լռեց:

— Երկրորդ անգամ կը հրամայեմ, խօսեցէ՛ք:

Նա լռեց:

— Երրորդ անգամ, խօսեցէ՛ք:

Վերստին լռեց: Հրամանատարը այն ատեն զինուորաց դառնալով՝ « Կրա՛կ » գոչեց:

Հայրենասէր զիւցազնն աղջիկը ինկաւ զնդակներէն զարնուելով:

Զմիւռնիա S. Պ. ՊԱՐՏԻՋՊԱՆԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Տպագրութիւնը, այսինքն միևնոյն գրքին օրինակները դիւրագնի և արագ արտադրելու և մտածմանց ու իմացականութեան արդիւնքը բոլոր աշխարհի մատչելի ընելու արուեստը գտնուեցաւ եւ ի դօրծ զրուեցաւ 15դ դարուն մէջ տեղ: Այն ժամանակէն առաջ մի միայն կը դործածուէին ձեռագրեր, և անոնք այնքան մեծածախ էին, որ մի միայն համալսարանաց զրատուններն, վանարաններն եւ թանգարաններն կարող էին ձեռք ձգել:

Երբ 15դ դարուն սկիզբը կրթութեան փափաղը աւելի ընդհանրացաւ, մարդիկ գաղափար յղացան փորագրել փայտի տախտակի մը վրայ աշխարհագրական քարտէսներ, սրբոց պատկերներ, և այլն, որոց կ'ընկերակցէին համառօտ բացատրութիւն մը: Այս տախտակները կը ծածկուէին իւղոտ մեղանով, յետոյ վրան կը

դնէին մագաղաթներ կամ թղթեայ թերթեր, որոց վրայ կը փոխադրէին ճշնմամբ փորագրեալ նշանները փայտին վերայ: Քիչ յետոյ այս փորագրեալ արձանագրութիւններն աւելցան, և վերջապէս արտադրեցին ամբողջ էջեր: Մէկ Աղքատաց Աստուածաղանց տպագրեալ լոյս տեսաւ 15դ դարուն սկիզբները:

15դ դարուն առաջին կէսին, Հոլանտացի արուեստագէտ մը Լօրան Քօսթէ հնարեց Հարլէմի մէջ շարժուն տառերով տպագրութեան միջոցը, որք կը բաղկանային մետաղէ մը, կաղապարի մը մէջ ձուլեալ: Քիչ յետոյ Կիւթթէմպէրի, Լօրան Քօսթէի երեւակայեալ տպագրութեան հնարքը կատարեալ դործեց և գործադրելի ըրաւ: Ժան Կիւթթէմպէրի ծնունաւ ի Մայէնս, 1400ին այս գերմանական քաղաքէն ազնիւ ընտանիքէ մը եւ անցուց իւր երիտասարդութեան մէկ մասը Հայրենական տանը մէջ: 15 տարեկան հասակին կորոյս իւր հայրը որ մի միայն իօրը հասոյթ մը ժառանգութիւն կը թողուր: Այն ատեն Մայէնսէն ելնելով ձանապարհորդեց շատ մը տարիներ և տեղեակ եղաւ Հարլէմի մէջ շարժուն տառերով տպագրութեան միջոցին, զորս հնարած էր Լօրան Քօսթէ: Այս միջոցին դնաց հաստատուեցաւ Սթրազպուրկի մէջ նորագիւտ արուեստը կատարեալ դործելու գաղափարով և բազմացնելու ձեռագրերն օգնութեամբ միակ կաղապարի մը որ, թանձր մեղանով ծածկուած կը ներէր որ ձեռք ձգուի թղթի վրայ տպագրեալ բնագրին շատ մը արտատպութիւններ: Տասն տարի աշխատեցաւ առանձին ընթացալուրկի մէջ ջանալով կատարեալ դործել այս հրաշալի հնարքն: Արդէն ձեռք բերելով կարեւոր արդիւնքներ, բայց միանգամայն ստիպուելով շատ ծախքեր ընելու իւր հետազօտութեանց պատճա-

ռաւ, իրեն աշխատակից ընտրեց երեք քաղաքացիներ, որը հաճեցան մատակարարել կարեւոր դրամագլուխ ձեռնարկութեան շարունակութեան համար:

Այս տասն տարուան աշխատութիւնն թանկագին արդիւնքներ արտադրեց. Եւթթէմպէրկ յաջողեցաւ դիւրին կերպով փորագրել շարժուել մետաղական դրերը, բայց կը մնար յարմար մետաղ մը

ԺԱՆ ԿԻԻԹԹԵՄՊԵՐԿ

ձեռք ձգել թէ՛ այս գրերը շատցունելու և թէ՛ զանոնք պէտք եղած նպատակին գործածելու համար: Երկաթը խիստ կարծր էր, թուղթն կը ծակէր, կապարը շատ կակուղ էր, կը ճգմուէր մամլոյ ճնշման տակ, փայտը չէր ընծայէր ոչ գորութիւն և ոչ կարեւոր տեւականութիւն այսպիսի գործոյ մը համար. պէտք կըլլար ուրեմն խել մը մետաղներու միացմամբ այնպիսի տառեր ձեռք ձգել որք պէտք եղած յարմար կարծրութիւնը ու-

նենան և միանգամայն կաղապարներու մէջ ցուլուելու ենթակայ լինին:

Հնարիչն իւր նպատակին հասնելու վերայ էր, բայց այնչափ աշխատութիւններէ պատճառած այն բազմաթիւ ծախքերը վնասեցուցած էին իւր քաջասիրտ ընկերները: Նոքա չը վարանեցան ծախելու իրենց գոհարներն և մինչեւ խոյ իրենց հայրենական ժառանգութիւնները որպէս զի կարողանան հասնելու իրենց ձեռնարկած փառաւոր գործը. ոչ մէկ տըրտունչ լուեցաւ իրենց բերնէն, այնչափ հաւատք ունէին գործին մեծութեան և զայն վարող գործաւորին հանճարոյն. այս մարդիկներն կանուանուէին, Հարթման, Տրիձահն և Ռիֆ: Դժբաղդաբար այս ազնիւ ընկերներն մեռան ամեն բան չը վերջացած. այն ատեն Եւթթէմպէրկ վհատեալ, ձգեց իւր աշխատութիւններն և ելաւ Սթրազպուրկէն: Սակայն ի վերադարձին Մաեէնս, վերստին սկսաւ գործի. կը գծէր կը փորագրէր, կը ձուլէր, կը փորձէր խառնուածներն: Դժգոհ իւր արդիւնքներէն, ուրիշ կերպով մը սկսաւ, բայց որովհետեւ միջոցներն իրեն կը պակսէին կազմեց մի նոր ընկերութիւն Ժան Ծօթ և Բիէռ Չէօֆէի հետ:

Ժան Ծօթ Մաեէնսի մի հարուստ սեղանաւորն էր որ Եւթթէմպէրկի ստակ փոխ տուաւ, բայց միջոցներ խորհեցաւ ապագայ գործին բոլոր շահերը յինքն գրաւելու:

Բիէռ Չէօֆէ խիստ կրթեալ երիտասարդ գրագիր մ'էր, մի անգուղական արագագիր մը, զոր Ծօթ քիչ ատենէն իւր փեսան ըրաւ: Բիէռ Չէօֆէն յաջողեցաւ արտադրելու կապարի և ծարրաքարի (րասթըգ թաշի) պատշաճ համեմատութեամբ ձեռք ձգել այն թանկագին խառնուրդը որոյ միջոցաւ մարդ կ'ստանայ բարակ մետաղեայ գրեր, քիչ կարծր

քան երկաթինը, բայց մամլոյ ճնշման ալ բաւական դիմադրող: Ահա այս վայրկե- նէն սկսեալ տպագրութիւնը ստեղծուե- ցաւ: —

Քաջթօն Անգլիական տպագրութեան հայրը, գնաց Մանէնս ուսանելու երկար ժամանակ տպագրութեան արհեստը և հոն ծախսեց բոլոր իւր ինչքը: յ'Անգլիա վերադարձին հաստատեց տպարան մը Ուէսթմինսթրի մէջ 1471 ին և 1475 ին հրատարակեց առաջին գիրքն տպագրեալ անուամբ անգլիարէն լեզուաւ: Նա ան- ծամբ սկսաւ թարգմանել գրքեր օտար լեզուներէն և շարժառիթ եղաւ հեղինա- կութեանց:

Քաջթօն աշխատեցաւ այսպէս մինչեւ որ 80 տարեկանն անցաւ և դեռ իւր մահուան նախերեկոյին վերջացուց իւր կենաց վերջին գործը. այն է Պատմութիւն եկեղեցական Հարց կեցաց:

Թարգմ. ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ
Աշակերտ Ազգ. Ս. Փ. Որբանոցի

ՍՈՏՆԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մ Ա Ս Ն Բ.

ՏՆՆ ՆԻԹԵԿԱՆ ԿԱԶՄԱՌՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԴԱՍ ԺԴ.

(Շարունակութիւն տես տետր 14)

ԼՈՒՍԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆ. — ՄՈՄ. — ԻՒՂ. — ՀԵՂՈՒԿ ԿԱԶ. — ՎԱՌԵԼԻ ԿԱԶ. — ՋԵՐ- ՄՈՒԹԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՈՒՄԸ ՈՒ ՏՈՒՍՑՈՒՄԸ

Լուսավառութիւն. — Հին ժամանակ տուները լուսավառելու համար ունեւոր փայտեր կ'տնկէին հողին մէջ և կ'վա- ուէին: Այս սովորութիւնը ցարդ թերա- կիրթ ժողովրդոց մէջ կ'տեսնուի: Մար-

դիկ հետզհետէ հողէ ճրագներ սկսան գործածել, որոց մէջ ճարպ կամ իւղ կ'դնէին և պատրոյգի միջոցաւ կ'վառէ- ին, Սակայն տուներ ու փողոցներ լուսա- վառելու նիւթերն ու գործիները հետը- հետէ կատարեւադործուեցան:

Մով. — Շատ տեղ ճարպամով կ'վա- ուեն: Հալած ճարպի մէջ պատրոյգներ թաթխելով քանի մ'անգամ ճարպամով կ'չինուի, որ այնքան կանոնաւոր ձեւ չու- նի և մոմակալներու վրայ կ'երերայ: Կա- ղապարի մէջ թափուած մոմերն աւելի լաւ են: Բայց ամենքը նոյն անպատեհու- թիւնն ունին. այսք է մոմին քիթը ստէպ կտրել: Պատրոյգը շատ կ'ածխի, կ'կար- մըրի և լոյսն այնքան կ'աղտոի որ ի վերջէ կ'մթանայ, եթէ ամեն վայրկեան սլա- տոյգը բազմակալով կ'կտրուի: Այս կիսա- վառ աղտոագին լոյսն աչքին կ'ջնասէ. իսկ ցած սենեկի մէջ մոմին մոխրը օդը կ'աւրէ և առաստաղին վրայ սեւ բծեր կ'թողու: Ասկից զատ խանձի անախորժ հոտ կ'սփռէ, որ մոմին հանած մխին հետ միանալով ոչ միայն անախորժ այլ և աղ- տեղի կ'դառնայ: Քիչ շատ լաւ ճարպա- մոմն պէտք է որ պինդ, ճերմակ և ըստ կարի հին լինի: Նորաչէն մոմերն աւելի չուտ կ'վառին ու կ'հալին:

Պնդամով. — Ճարպաչէն մոմերուն մէջ ընտրեւագոյնն է: Ամեն իւղածին մարմին երկու որոշ մաս ունի. մին՝ պինդ, միւսն՝ հեղուկ, զոր կարելի է զատել: Ճարպին հաստատուն մասն որ ստեարին (stearine) կ'ըսուի, աւելի պինդ մոմ չինելու կ'ծա- ապէ՝ իւղային մասէն բաժնուելով: Պըն- դամովին լոյսն սպիտակագոյն և հաւա- սար է, վասն զի այս տեսակ մոմերու պատրոյգը բոցէն դուրս կ'ծուի, մոխիր կ'դառնայ և զայն կտրելու հարկ չմնար: Իրաւ, ճարպամովէն աւելի սուղ է, բայց աւելի դիմացկուն և մաքուր լինելով գը-

նոյն տարբերութիւնը կ'նուագի :

Մեղրամոմը. — Քիչ կ'գործածուի, թէ և չատ ակործելի և ընտիր լոյս մը կ'արտադրէ. չատ սուղ է : Թափանցիկ մոմն որ կետին սպիտակուցովը կ'շինուի, չատ աղւոր է և ջահեր ու ճարեր կ'զարդարէ : Մեղրամոմին չափ սուղ է և քիչ մ'աւելի լոյս կ'տայ, բայց շուտ կ'սպառուի, հետեւապէս աւելի սուղ կ'գայ :

Իռդ. — Ամեն իւղ երբ մաքրուի վառելու կ'յարմարի : Ինչպէս բուսային, նոյնպէս հանքային իւղեր կան. բուսային իւղերուն մէջ ամենէ ընտիրն է ձեթը, որ չատ լոյս կ'տայ երբ յստակ է, առանց մուխ և հոտ հանելու : Սակայն ընտիր ձէթն որ կերակուրի և աղձանի համար ալ կ'գործածուի չատ սուղ է, ուստի վառելու չեն գործածեր, քանի որ պայծառագոյն լոյս տուող և աւելի աժան նիւթեր կան :

Չանազան տեղեր կ'գործածեն նաեւ կանճրակի (colze) և չողգամի հունտերու եղն. խաշխաշի եղն աւելի ընտրելի է, բայց գինը բարձր :

Հանքային իւղերուն մէջ՝ քարիւղն, որ Ամբրիկայի Միացեալ նահանգներէն առաջ եկած է, հետզհետէ կ'տարածուի և կերառութիւնը կ'ընդհանրանայ : Քարիւղի հորեր Ալլէկանի նահանգին մէջ կ'գլուտնուին, և վերջերս Կասպից ծովուն մօտ եղածներն ալ շահագործելու փորձերն յաջողեցան : Լաւ մաքրուած քարիւղն անգոյն է և բոցավառ նիւթէ մ'անմիջապէս չբռնկիր : Այս ստուգելու համար կ'դնեն թասի մը մէջ քիչ մը քարիւղ և լուցկիի մը բոցը կ'մօտեցնեն : Եթէ քարիւղը թեթեւ բորբոքիչ իւղէն զտուած է լուցկին քանի մը վայրկեան բռնկէին ետեւ կ'մարի՝ իւղն անվառ մնալով : Պէտք է լոյսէ հեռի պահել քարիւղի ամաններն և կանթեղները ցերեկը լեցնել : Ընդունարանը

պէտք է լեցուն լինի և թափանցիկ, որպէս զի իւղին քանակութիւնը տեսնուի : Հանքային բորբոքած իւղեր մարելու համար աւելի աղէկ է անոնց վրայ աւազ, հող, մոխիր թափել կամ թաղիքով ծածկել քան թէ ջուր թափել :

Հեղուկ եւ վառելի կազ. — Հեղուկ կազերն ալքոլի և բեւեկնի ոգւոյ խառնուրդ մ'է որ միայն ճոխ կանթեղներով կ'վառին : Այս խառնուրդն չատ սպիտակ լոյս մ'ունի, բայց սուղ է :

Վառելի կազն. — Քարածուխէ զտուած կազն է որ տուններ, խանութներ, գործարաններ ու փողոցներ լուսավառելու կ'գործածուի առհասարակ : Կազ պատրաստելու յատուկ հնոցներ կան որ ընդունարան ունին, ուր կաղը կ'հաւաքուի խողովակէ մը քանի այրող քարածուխէն ելնէ : Յետոյ կազուղիներով կ'բաշխին զայն լուսավառելու յատկացած վայրերը :

Տան մէջ կազ վառելու ժամանակ մի քանի զգուշութիւններ կարեւոր են : Նախ՝ պէտք է բանալ կշռորդ ընդունարանին ծորակը և ապա հետզհետէ մէն մի կազի կտուցին ծորակը բանալով վառել, որպէս զի անվառ կազ սենեկին մէջ չհոսի : Իսկ կազը մարելու ժամանակ, նախ գլխաւոր ծորակն և ապա կտուցներունը գոցել պէտք է : Կազով լուսավառուած սենեակները կանխաւ հովահարելը խոհեմութիւն է, վասն զի՝ եթէ դիպուածով կազը տեղէ մը սենեակը լեցուի կրնայ պայթում և հրդէհ յառաջ գալ : Երբ կազին հոտէն իմացուի որ ծակէ մը դուրս կ'ելնէ, դռներն ու սպառահաններն իսկոյն բանալու է որ հով բանի և խանգարուած տեղն իսկոյն շինել տալու է : Այսպիսի պարագայի մէջ գիշեր ժամանակ ճրագով կազին հասած վայրը փնտռել վտանգաւոր է : Եթէ դիպուած կամ կրակ պատահի

սկսեալ է թրջած լաթ դնել վառած տեղը մարելու համար :

Ջերմութեան ճառագայթներն առ ջրացումս . — Երբ կրակին առջեւ կենսա կամ ձեռքդ տաք մամուլ մը վրայ դնես , կ'զգաս անկից ելած տաքութիւնը : Իսկ եթէ կարելի լինէր տաքութիւնը տեսնել , պիտի ըսէիր որ ուղիղ գծով կ'ենէ : Այս գծերը ճառագայթներն են և այս պատճառաւ տաքութիւնը կ'առագայթէ կ'ըսենք : Պէտք է նաև նկատել որ տաքութիւնը մարմնէ մ'ուրիշ մարմին կ'անցնի ջրացումով : Այս բնագիտական օրէնքին հետեւանքն է որ տաքցած նիւթերը կ'պաղին :

Տաքութեան ցրլացման նկատմամբ այլ և այլ իրողութիւններ կան որոց ծանօթութիւնը կրնայ օգտակար լինիլ առտնին գործերու մէջ :

Նախ՝ ջերմութեան ցրլացումն միայն ջերմացում չի ընդհանրացնէ , երբեք կ'ուրեշտուի : Ինչպէս խորունկ կրակարանի մէջ խորոյկը չտաքցընէր սենեակ մ'երբ նեղ երես ունի . նոյնպէս ոչ այնքան խորունկ այլ նեղ բերան , որքան լայնանիստ և լայնաբերան ամաններու մէջ գտնուած տաք ջուրն շուտով կ'պաղի : Երկրորդ՝ եթէ տաքցած մարմին մը — ջուրը — ամանի մը մէջ դրուի , տաքութիւնն ամանին մակերեւոյթէն կ'ցլանայ . սակայն ցրլացման չափը ամեն մակերեւոյթներու վրայ նոյնը չէ : Այսպէս եթէ կէտ քաշ եռուն ջուր սեւեթոյր մակերեւոյթ ունեցող անագէ ամանի մէջ դրուի և նոյնչափ ջուր փայլուն երես ունեցող ամանի մը մէջ , պիտի տեսնէիր որ սեւ ամանին մէջ եղած ջուրն կ'իտովին ուելի շուտ ժամանակի մէջ պիտի պաղի քան թէ փայլուն ամանին ջուրը : Ուստի ցրլացումն աւելի սաստիկ է մութ և սեւ ամաններէ , իսկ աւելի թեթեւ սպիտակ կամ ողորկ ամաններէ : Արդէն ըսինք , որ տաքութիւնը պահելու համար երկարագոյն ժամանակ , — թէյամանի մը — ըստական է վատ հաղորդիչ նիւթով մը զայն պատել :

Ասկից կ'հետեւի՝ որ սաներն ու կաթսաներն , թէյի ու խահլէի ամանները պէտք է մաքուր և փայլուն պահել , որպէս զի երբ կրակէն վար առնուին շուտով չպաղին :

Դարձեալ՝ եթէ երկու առարկաներ՝ մին սեւ և միւսը սպիտակ կամ ողորկ՝ կրակին կամ արեւին ճառագայթներուն ներքեւ դրուին , սեւն աւելի շուտով պիտի տաքնայ քան թէ սպիտակը կամ ողորկը : Պատճառն այն է . երբ ճառագայթներն սեւ մակերեւոյթի վրայ կ'ընկնին անոր մէջ կ'անցնին կամ կ'ծծուին . իսկ երբ ճերմակին վրայ իջ-

նեն , ետ կ'զրկուին կամ կ'ցլանան : Այս ցրլացումն օգուտ կրնայ քաղուիլ երբ , օրինակի համար , քիչ կրակի առջեւ հեղուկ մը տաքցընելու ժամանակ , պէտք է հեղուկը սեւ ամանի մէջ դնել . իսկ կրակի առջեւ չ'գտնուած մասը անհաղորդիչ նիւթով մը ծածկել :

Այս է պատճառն որ ամառը զով պահելու համար մարմինը՝ մարդիկ բաց գոյն հագուստներ և յարդէ գլխարկ կ'հագնին :

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

Շարունակելի

Օգնեա՛ ինձ խաչ

Յոյս իմ ես քաջ՝

Հոգիս թշուառ

Խնդրէ դադար

Բիւր վրտանգաց

Մէջ խոշտանգած

Գութ երկնի ըզբեզ տուաւ վեհ ապաստան
Յուսաբեկ սրտից , խնկանուէր խորան
Յորժամ լան , դողան անմեղք բերաւոր
Զօրավիգ լինիս նոցա ահաւոր ,
Հըզօր հաւատոյ , ո՛վ վրեժ կ'ոթող
Անթիւ չարեաց ևս , միշտ անդէն յաղթող

Աչք երս յառած

Թեւերս պարզած

Դիմեմ առ քեզ

Համբուրիւ հեղ

Օգնեա ինձ խաչ

Յոյս իմ ես քաջ՝

Յաղթեա՛ չար կրից յորձանս ո՛վ խաչ ,

Խաչ՝ որ կրեցիր զանմահին աջ :

Կ. Ն. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Հ Ս Կ Ա Յ Ք

ԲՈՒՍԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ

(Շար. ես վերջ , տես տետր 14)

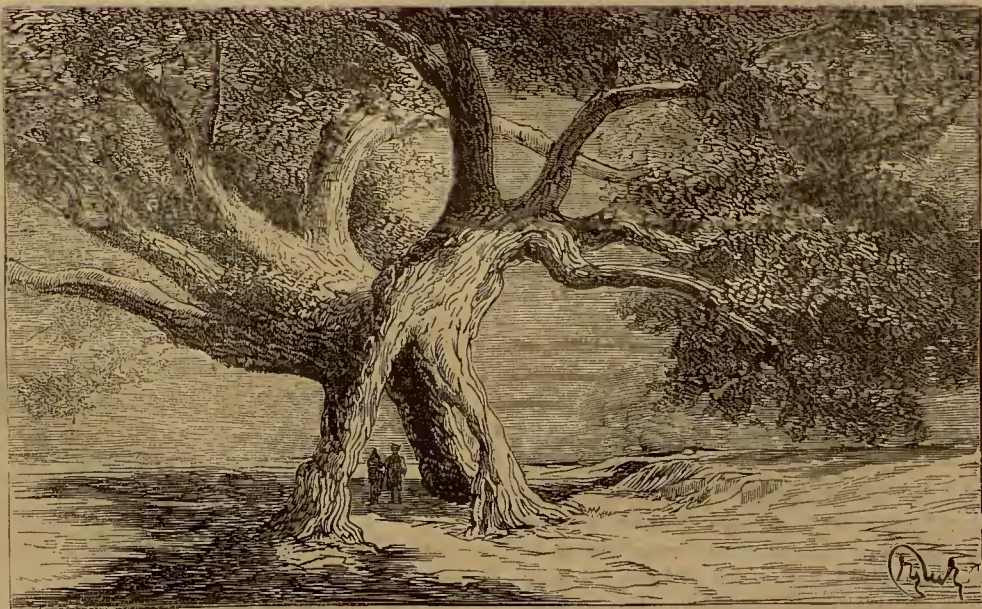
Յերուսաղէմ , ձիթենեաց պարտիզին
մէջ 8 ձիթենի կը գտնուին , որոց տա-

րիքն թուի իմն լինել 800 : Մերձ ի Պէօ-
յիւք-տէրէ (Կ. Պոլիս) ահագին մի Սօսի
կայ, որ 150 ոտք շրջապատ ունի. իսկ
տարիքն անյայտ է :

Զմիւռնիոյ և Պուրնապայի ճանապարհ-
հին միջեւ կը գտանի մի հինաւուրց Սօսի
որոյ եզական ձեւն այնքան նշանաւոր է
որքան իւր տարածութիւնն : — Պուրնա-
պա աւանին մէջ կը գտնուի մի քարայր,
յորում, կ'ըսէ աւանդութիւնն, քերթո-

Ֆօրթինկէլի (Սկովտիա) մէջ մի կարմը-
րածառ կը գտնուի, որոյ տարիքն է ա-
ւելի քան 5000 :

Ատանսըն Բնապատումն ի Կանաչ Գը-
լուս չափեց մի Պօապապ, որոյ բունին
շրջապատն էր 29 մէթր. մատաղ ծառոց
բաղդատմամբ 5000 տարուան թուի լի-
նել : Կոլպէր ուրիշ մ'ալ գտաւ, 54 մէ-
թըր շրջագծով, հետեւաբար ըստ երե-
ւոյթին պէտք էր աւելի հին լինել քան

Զմիւռնիոյ և Պուրնապայի միջեւ գտնուած սօսին

ղացն հայր՝ Հովերոս գրեց և երգեց զիւր
իլիական : Սոյն հսկայ Սօսւոյն բունն
բաժանեալ է երկու մասանց, ուստի
կ'անցնի մի ուղի. այսու հանդերձ կարէ
տոկալ իւր մարմնոյն ահագին ծանրու-
թեան. սորա բարձունքէն կարելի իսկ է
նշմարել Զմիւռնիոյ ամենէն յիշատակելի
գերեզմանատուններն, և հոյակապ շի-
րիմներն, որք զարդարեալ են սգաւոր
նօճիներով :

Վերոյիշեալն : Այլ հնուեթան կողմանէ
նշանաւորագոյնն է Քալիֆօրնիոյ հսկայ
շոճին անուանեալ՝ բարձրութիւնն է 100
մէթր, և 10 մէթր լայնութիւն : Նոյնա-
կեդրոն խաւերէն կը հետեւի թէ, 6000
տարուան է, հետեւաբար ժամանակակից
էր եգիպտական առաջին հարստութեանց :

Ներոպա, թմբին թուի լինել ամենէն
երկայնակեաց և հսկայ ծառն : Նիօթա-
տի քմբին մեզ կրնայ լինել նշանաւոր օ-

րինակն : Վիւրթէմպէրլի թագաւորութեան մէջ կը գտնուի այս փոքրիկ քաղաքն : Երչապատն է 153 մէթր իւր ճիւղը 106 քարէ սեամբք բարձեալ են : 16^{րդ} դարուն մէջ, Վիւրթէմպէրլի դուքսն իւր զինանշաններն նկարել տուաւ առաջակողման երկու սեանց վերայ : Այս ծառոյն դադաթն բաժանեալ է երկու հսկայ ճիւղերու, յորոց մին խորտակուեցաւ 1773 ին փոթորիէն, մինչդեռ միւսն 35 մէթր երկայնութիւն ունի :

Ֆրիպուրկի (ի Զուիցերեա) բմբին եւս ոչ նուազ նշանաւոր է, մանաւանդ պատմական տեսակէտին, որովհետեւ առաջ եկաւ մի փոքր ճիւղէ տնկուած Մորաի (ի Զուիցերիա) ճակատամարտին օրն, երիտասարդ Ֆրիպուրկցիի մը դիակին վերայ, որ յաղթութիւնն աւետելոյ համար յողնութենէն շնչասպառ մեռած էր. յաղթական աւիւն որ մեզ կը յիշեցնէ նախնի Յունաստանի օրերն :

Թմրիի կը յաջորդէն Կաղնիք, որք նշանաւոր են իւրեանց տարածութեամբ և հնութեամբ : Անդլիոյ ամենախոշոր կաղնին է Քալդորբի կաղնին, Նօրքայրի մէջ. բունը 78 մէթր շրջապատ ունի : Թառա-Քոնթէի կաղնին եւս համբաւաւոր է, որոյ տերեւքն և ճիւղք 777 քառակուսի մէթր միջոց մի կը բռնեն :

Ժէպնօսի կաղնին ամենէն արգասաբերըն է, 1810 ին կտրեցին. կեղեւը միայն 200 ոսկւոյ ծախուեցաւ, և փայտը 670 ոսկւոյ անդղիական :

Յիշատակելոյ արժանի են նաեւ ընկուզենիք : Ամենէն հրաշալի ընկուզենին այն է, զոր ֆրանսացի գինւորք նշմարեցին Պալաքլավի մէջ, ի Նրիմ : Այդ ծառ իւրաքանչիւր տարի կ'արտադրէ հարիւր հազար ընկոյզ. հինգ ընտանիք իրենց մէջ կը բաժնեն : Սքամոցի, իտալացի ճարտարապետն, Սէն - Նիքոլաի (ի Լորէն)

մէջ տեսած է մի ընկուզեայ տախտակ, 25 ոտք լայնութեամբ, որոյ վերայ ֆրէտէրիկ Գ. Կայսրն մի շքեղ կոշուկ տուաւ :

Սակայն քան զամէն նշանաւոր և համբաւաւոր է Էտնայի չափանակենին որ կը կոչուի նաեւ հարիւր ձիոց չափանակենի իւր հոգնւոյն ընդարձակ տարածութեան պատճառաւ : Աւանդութիւնն կը յիշէ թէ Յովհաննա ա'Արակոն այցելեց Էտնան ի ճանապարհորդելն իւր յ'Սպանիաէ ի Նաբոլի, հանդերձ բազմաթիւ հետեւակօք : Փոթորիկ մի պատահելով թագուհին և իւրեան ընկերացոյցը պապատանեցան այդ ահագին ծառոյն տերեւոց ներքեւ :

« Այս ծառն՝ 180 ոտք արամագծիւ, բոլորովին խոռոչաւոր է, կ'ըսէ Յովհաննէս Հուէլ՝ առաջին ճանապարհորդ, որ այդ ծառոյն նկարագիրն՝ ըրաւ վերջին դարու մէջ. որովհետեւ չափանակենին ալ կը նմանի ուռենին որոյ հետզհետէ ներքին մասերն կը փտին, սակայն կեղեւն խիստ դիմացկուն լինելով՝ կարէ պէտք եղած սնունդն ստանալ : Այս ծառոյն խոռոչն խիստ ընդարձակ է. գիւղացիք կ'առուցեն են անդ մի տնակ, յորում կը գտնուի մի հնոց չափանակ, խոզ կաղին, նուշ և ուրիշ պտուղ չորցնելոյ համար : Յաճախ, երբ փայտի պէտք ունենան տապարով կը կտրեն իւր բունէն :

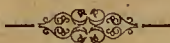
Ո՞՞մանք կարծեցին թէ, այդ ահագին զանգուածն կազմուած էր բազմաթիւ չափանակիներէ որք միմեանց ճնշուելով, անուշադիր աչաց թուին լինել մի ծառ : Խաբուած են նոքա, ինչպէս պատկերէն իսկ յայտնի է : Սիկլիւացի մի բնապատում՝ Ռէքիբերօ, ի ներկայութեան անդլիացի ճանապարհորդի մի և բազմաթիւ վկայից պնդեց թէ, այդ ծառոյն արմատըն մի էր :

Այժմ այդ ծառն ունի մի բացուած այնքան լայն, ուստի երկու կողք կարեն

անցնել, առանց մնասելու այն ծաղկանց
և պտղոց՝ որք իւրաքանչիւր ամ կը ծաղ-
կին և կը բուսնին :

Թարգմ.

Տ. Կ. ՔԵԼԵԿԵԱՆ

Օրթաքէոյի Ս. Թարգմանչաց վարժա-
րանի ուսանող պատանիներէն մի քանի-
ներ որք յաջող քննութենէ մը յետոյ Ազգ-
կեղր. վարժարանն ընդունուելու արժա-
նացան, ի նոցանէ մին՝ վարժարանէն
հրաժեշտ տալու առթիւ, հետեւեալ գե-
ղեցիկ և երախտադիտական նամակն ուղ-
ղած է իւր Մեծ. դաստիարակին, զոր
պատահմամբ ձեռքերնիս անցնելով՝ մե-
ծաւ հաճութեամբ կը հրատարակենք
հանդիսիս մէջ, գովելով ազնիւ պատան-
ւոյն երախտադիտական զգացմունքն,
որ մեծ պատիւ է թէ՛ իրեն և թէ՛ զինք
դաստիարակող Մեծ. ուսուցչին :

1886 Օգոստոս 28

Օրթագիւղ

Տէր

Խորին յուզմամբ կը յանդգնիմ տկար
գրչաւս՝ որ անկեղծ սրտիս Թարգմանն է՝
իմ անհուն շնորհակալիքս և միանգամայն
որդիական պարտականութիւնս յայտնել
առ Ձեզ :

Վեհանձն ոգի՝ տիպար մարդկութեան
և գթութեան. պաշտպան աղքատին և
որբին, այնքան կը սիրէք պաշտպանել
տկարը. ախիբել վշտացեալը. վահան
կանգնել անպաշտպանին. ըլլալ նեցուկ
հայրական. ո՛հ որքան քաղցր յիշատակ-
ներ թողուցած էք իմ սրտին մէջ, յիշա-
տակներ զորս նուիրական է ինձ համար :

Որքան բարութիւններով վարձատրեցիք
ինձ նման մի թշուառ. Ձեր շնորհիւ ճանչ-
ցայ այն ամեն բաներ :

Ինձ համար եղաք, դաստիարակ, պաշտ-
պան և հայր :

Ձի. զլացաք այն ամենը ընել, ինչ որ
հայր մը չը զլանար իւր որդւոյն :

Մշակեցիք ցամաքեալ միտքս կրթու-
թեան և ուսման անուպառելի հացով.
խաւարի մէջ ծփացող հոգիս դէպի լոյս
փոխադրեցիք :

Եւ այսքան բարեաց վրայ ուղեցիք վեր-
ջին յաւելուած մ՝ ընել՝ զիս Ազգային մի
մեծ դպրոցի մը մէջ դաստիարակելու հա-
մար աշխատիլ այնքան՝ որչափ որ պէտք է :

Եթէ Ձեր հզօր պաշտպանութիւնը չըլ-
լար, եթէ նախախնամողն Աստուած Ձեզ
ինձ հայր և նեցուկ չը խրկէր. ինչ պի-
տի ըլլար իմ վիճակս. անօգնական մի
որբ. որ ոչ նիւթական կարողութիւն ու-
նէի և ոչ յոյս .

Կարող եմ միթէ խեղդել սրտիս մէջէն
երախտադիտական շնորհակալիքս առ Ձեզ :

Այսօր դպրոցական յարկէն հրաժարե-
լուս առթիւ խորին յուզմամբ պարտք ու-
նիմ կատարել առ Ձեզ, այն է իմ անհուն
շնորհակալիքս կրկնապէս յայտնելու այն
ամեն անմոռանալի բարեացը զոր վայե-
լած եմ Ձեզմէ. և այնպիսի յիշատակներ
ունիմ սրտիս մէջ հանդերձ ընտանեօք
Ձեզ համար, որ մեզ նուիրական է և
պիտի ըլլայ մինչ ցմահ :

Որ եմ ես պիտի մնամ միշտ
երախտագետ ծառայ առ Ձեզ

Ա. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԽԱՂ ՏՂԱՅՈՅ

Բերդաւոր գնդակ . — Բերդաւոր գընդակն ընդհանրապէս շատ հոգիով կը խաղան, բայց միշտ թուով զոյգ պէտք է ըլլան: Մէջերնուն երկու հոգի հրամանատար ընտրուելով, գերառութեան կանոններուն համեմատ երկու բանակի կը բաժնուին: Հիմայ, պարոն խաղացողներ, սկսեցէք պատրաստուիլ: Նախ սահման մը գծեցէք հողուն վրայ, քառակուսի ըլ-

Բերդաւոր գնդակ խաղ

լայ, կիսաբոլորակ ըլլայ, փոյթ չէ, և այդ սահմանին վրայ դրէք քար մը, որ նոյն ինքն բերդն է: Արդ ընտրեցէք թէ ո՞ր բանակը նախ բերդը պիտի դրաւէ: Ենթադրենք թէ Ա. բանակն է: Անցէք դուք բերդին ետին, իսկ Բ. բանակը ձեզմէ բաւական հեռուն թող ասդին անդին տարածուի: Հիմայ Ա. բանակի հը-

րամանատարը կ'առնէ գնդակը կը նետէ օդոյն մէջ, Բ. բանակէն կը ջանան զայն բռնել: Եթէ օդոյն մէջէն բռնեցին, դեռ հողուն չի դաւած, կամ թէ, եթէ գետնէն առնելով՝ կրցին ուղղակի բերդին նետել՝ Ա. բանակին հրամանատարը ելած կը համարուի, այսինքն ալ խաղին չի մասնակցիր: Իսկ եթէ Բ. բանակէն չկարենան գնդակը բռնել կամ ուղղակի բերդին նետել՝ նա կը շարունակէ նորէն, մինչեւ որ ելլի: Արդ ենթադրենք թէ հրամանատարը ելաւ. երկրորդ մը կ'առնէ գնդակը և կը նետէ, ու Բ. բանակէն զայն կը բռնեն կամ գետնէն առնելով կը նետեն բերդին. եթէ զարնելու ըլլայ՝ սոյն երկրորդ խաղացողն ալ ելած կը համարուի, և գնդակը կ'անցնի երրորդի մը, մինչեւ որ Ա. բանակին բոլոր խաղացողներն կարգ ըստ կարգի ելլելով՝ խաղն ամբողջանայ. այն ատեն կը թողուն բերդը Բ. բանակին և իրենք կ'անցնին անոնց տեղ ու խաղը կը շարունակէ:

Սոյն խաղն ունի քանի մը պայմաններ, զորս պէտք է լաւ ուշադրութեան առնել:

1. Գնդակն օդին մէջէն բռնողը պէտք է զայն անմիջապէս գետինը զարնէ:

2. Գնդակը բռնելէ վերջը, երբ զայն դիմացի բանակը նետէ, պէտք չ'է բերդին զարնուի. սոյն երկու կէտերէն մին եթէ կատարուելու չ'ըլլայ Ա. բանակէն այն խաղացողն, որու նետած գնդակը բռնուած է, ելած չի համարուիր, և կրնայ խաղը շարունակել:

Նոյնպէս լաւ ուշադրութեան առնելու է որ գնդակին ճամբուն վրայ քարեր կամ խորտուբորդներ չ'ըլլան, որպէս զի գնդակն անոնց զարնուելով ճամբան չի կորսնցնէ, և կարենայ բերդին հասնիլ:

ԿԱՐԵՒՈՐ ԱԶԴ

Յաւ ի սիրտ պարտաւոր ենք յայտարարել հանդիսիս միջոցաւ, որ գաւառաց մէջ եղող մեր Ազնիւ Բաժանորդներէն և Գործակալներէ ոմանք, մանաւանդ Սեբաստիոյ և Կարնոյ, ցարդ վճարած չեն իւրեանց մի քանի շրջաններէ ի վեր դիմուած պարտքեր, չխորհելով որ մեր վիճակ կարող չէ զխմանալ սոյն օրինակ զանցառութեանց և յապաղմանց, ուստի սոյն վերջին ազդարարութեամբ, պարտք կը համարինք ծանուցանել այնպիսեաց, որ մինչեւ երկու ամիս եթէ իւրեանց պարտականութիւնն կատարել չփութան, յականէ յանուանէ պիտի հրատարակենք, ինչպէս որ ըստ կարգին հրատարակեցինք 12 թուով՝ այսպիսեաց մի քանիներուն անուանքն:

Նաեւ, կը խնդրենք ներկայ շրջանի մէջ գաւառներէ բաժանորդ եղող և մինչեւ ցարդ բաժնեզիններն չվճարողներէն, որ փութան այլ եւս յղել իւրեանց պարտքերն: Եթէ չեն ուզեր որ Բուրաստանն դադրի իրենց յղուելէ:

ԽԻԿԱՐ ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍԵԱՅ

Խմբագիր — Յ. Յ. ՊԱՐՈՆԵԱՆ

Տնօրէն-գործակալ. — Ն. Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ
Գ. ՏԱՐԻ 1886 ՕԳՈՍՏՈՍ

Բովանդակութիւն. — Պաղտասար աղբար (կատակերգութիւն) . — Մրցանակաց բաշխման հանդեսներ . — Ազնուականութիւնն ո՞ր կը վաճառուի . — Էջն ու խմբագիրք . Դարձեալ երկու բառագրեր . — Բնական Պատմութիւն . — Զնուարճայիք:

ԽիկԱՐն կը հրատարակուի ամիսն մի անգամ:

Տարեկան բաժանորդագրին է Կ. ՊՕԼ-սոյ ինչպէս նաև գաւառաց համար երկու արծաթ մէճիտ ԿԱՆԻՍԻԿ:

Բաժանորդագրութեան և խմբագրութեան վերաբերեալ նամակք և գրութիւնք պէտք է ուղղել Նշան Կ. Պերպերեան Կ. Պոլիս, Էսկի Չապլիէ ճատտէսի թիւ 63. Իւրաքանչիւր թերթին գինն է շորս դահեկան արծաթ:

ԲՆԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՏՈՐ Ա.

ԿԵՆԴԱՆՑՅՈՒՆ ՀԻՍՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ

ԿԱԶՄԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՈՒ

ԲՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ն. Տաղաւարեան էֆէնտիի սոյն բաղմաշխատ գործն՝ որ ժամանակէ մ'ի վեր տետր առ տետր կը տպագրուէր հանդիսիս տպարանն՝ լրացած է:

Այս գործ՝ իւր գիտական աշխատասիրութիւն իւր տեսակին մէջ կրնայ առաջինն համարուիլ, կ'ուսուցանէ ինչ որ հարկ է գիտնալ մարդու մ'իւր կազմութեան նկատմամբ:

Գիրքը շուրջ 400 երեսներէ կը բաղկանայ, մաքուր տպագրութեամբ և '226 գեղեցիկ նուրբ պատկերներով զարդարուած, որք կարի իմն կը դիւրացնեն ուսումն:

Կեդրոնատեղին է Արամեան գրատուն ի Պահճէ-գաիու Համիտիէ ճատտէսի, թիւ 4 գինն է 40 դր.

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶՔ — ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ԵՒ Ս. ՏԵՕԿԼԵԹԵԱՆ

Տպագր. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ — Պոլիս, Էսքի Չապիյէ ճատտէսի, թիւ 63